

Starost i usluge socijalnog rada na selu

Petar Manojlović

U toku protekle dve i po decenije, kao što je poznato, odvijali su se u nas značajni procesi društveno-ekonomskog preobražaja. Među takve preobražaje bez sumnje spada i značajna promjena strukture našeg stanovništva. Senilizacija naše populacije je jedna od izraženijih karakteristika proteklog perioda. Za samo nešto više od dve i po decenije naše je stanovništvo u tolikoj meri »ostarilo« da je — prema kriterijumima Populacione komisije Ujedinjenih nacija — prestalo da se tretira kao »mlado« stanovništvo i svrstalo se u grupu »starog« stanovništva.

Prema popisu stanovništva iz 1948. godine, učešće stanovništva starog 65 i više godina u ukupnoj populaciji iznosilo je u Srbiji 4,6%, što je nešto iznad granice od 4% koja (prema spomenutoj definiciji Populacione komisije UN) označava »mlado« stanovništvo. To učešće je 1953. godine bilo 6,1%, 1961. godine 6,4%, a 1971. godine 8,4%, što je znatno iznad granice od 7% koja razdvaja »srednje-starog« od »starog« stanovništva.

Poznato je da su u tom pogledu znatne regionalne razlike. To ilustruju sledeći podaci, koji se odnose na 1971. godinu: učešće stanovništva starog 65 i više godina na užem području Srbije iznosi 8,8%, na području Vojvodine 10,0%, a na području Kosova 4,6%. Još su izraženije razlike kad se posmatraju uža područja i one se kreću od granice ispod 4% do blizu 20%. Značajno je napomenuti da će se proces starenja našeg stanovništva nastaviti i u narednom periodu. Tako se očekuje da će učešće starih u ukupnoj populaciji u Srbiji 1981. godine dostići 8,8%. Slične tendencije postoje i u drugim zemljama.

Evropski gerontolozi i demografi ukazuju da će u dvehiljaditim godinama doći do uvećanog rasta grupe stanovništva starog 75 i više godina. Prema tim procenama očekuje se da će na primer 1980. godine doći do izvesnog smanjenja u dobnoj grupi od 60 do 65 godina, ali će do porasta doći u dobnoj grupi od 65 do 69 za 3,4%, u grupi od 70 do 84 za 20,1%, u dobnoj grupi 75 i više za 34,7%.¹ Predviđa se da će u 2001. godini stanovništvo

¹ A. Scherler-Bagdassarian: *Action locale en faveur des personnes âgées*, Genève, N. U., 1971. g.

staro 85 i više godina biti za dve trećine veće nego što je to danas.² Ovaj podatak je posebno interesantan za socijalne i zdravstvene službe, budući da su to godine kada po pravilu dolazi do znatnih promena u fizičkoj i psihičkoj konstituciji ostarelih, zbog kojih ova lica najčešće imaju potrebe za tuđom negom i pomoći u zadovoljavanju niza egzistencijalnih funkcija i potreba.

Ovi procesi i tendencije, bez sumnje, karakterišu i našu populaciju, s razlikom da se ovi fenomeni na nekim područjima u naš javljaju desetak godina kasnije. Može se zato reći da nije netačna konstatacija poznatog rumunskog gerontologa dra Aleksandra Cuica da »dok je XX vek u svom početku dobio naziv 'vek deteta', u njegovom drugom delu on se transformiše u 'vek ostarelog čoveka'«.

Druga isto tako značajna karakteristika naše ostarele populacije jest da je ostarelost vezana naročito za seosko područje. Naš poznati demograf dr Milica Sentić je još 1966. godine konstatovala da »dok kontingent starog stanovništva dostiže jedva 5,6% u gradovima, na selu prelazi 6,5%«. Poznato je da je fenomen starenja i starosti na selu prisutan i posebno izražen kroz tzv. staračka poljoprivredna domaćinstva. Proračuni vršeni na bazi dosadašnjih trendova pokazuju da danas na području Srbije ima oko 130.000 staračkih poljoprivrednih domaćinstava, koja poseduju oko 750.000 hektara poljoprivredne zemlje, što predstavlja oko 17% ukupnih poljoprivrednih površina individualnih gazdinstava, a da će 1975. godine biti oko 230.000 staračkih poljoprivrednih domaćinstava, sa oko 1.000.000 hektara zemlje, ili oko 24% svih individualnih poljoprivrednih gazdinstava, dok se za 1980. godinu procenjuje da će broj staračkih poljoprivrednih domaćinstava biti oko 450.000, sa oko 1.800.000 hektara, što je oko 40% od ukupnog zemljišnog fonda individualnih poljoprivrednih gazdinstava.

Ovdje treba istaći složenost ovoga pitanja s obzirom na niz okolnosti od kojih ćemo neke posebno istaći.

Prvo, nerešenost pitanja penzijskog osiguranja zemljoradnika i činjenica da ekonomska snaga znatnog broja poljoprivrednih gazdinstava (oko 45% poljoprivrednih domaćinstava ima ispod 3 hektara obradive površine) ne predstavlja adekvatnu ekonomsku osnovu za rešavanje pitanja starih seljaka.

Drugo, prostorno-geografske, urbanističke infrastrukturne karakteristike seoskih naselja nesumnjivo otežavaju organizovanje raznih socijalnih i drugih servisnih službi namenjenih onemoćalim ostarelim licima.

Međutim, rezultati istraživanja koje je u periodu 1966—1970. g. obavio Institut za socijalnu politiku u Beogradu,³ pokazuju da ostarelo stanovništvo na seoskim područjima ima veoma izražene potrebe upravo za pojedinim uslugama u kući.⁴ Pre svega se radi o uslugama koje se obezbeđuju u okviru socijalnog rada. To je i predmet ovoga napisa.

Izložićemo najprije podatke prikupljene u toku spomenutog istraživanja, koji nedvosmisleno upućuju na imperativnu potrebu organizovanja niza usluga u oblasti socijalnog rada.

Rezultati obavljenog istraživanja pokazuju da se 71% starih na selu može normalno i bez teškoća kretati po kući i izvan kuće. Uočljivo je veći procenat muškaraca nego žena koji se mogu normalno kretati po kući i

² D. Wessernburn: *La condition et les besoins des personnes âgées dans les collectivités urbaines en Europe*, Genève, U. N., 1971.

³ *Ostareli u Jugoslaviji*. Beograd, Institut za socijalnu politiku, 1970. godine.

⁴ Istraživanja vršena u nas, a i u svetu, pokazuju da samo 1% starih ima potrebe za bolničkim smeštajem, a za domskim smeštajem 1—3%.

izvan nje (muškarci — 78%- a žene — 67%). Praktično jedna trećina ostarelih žena na selu je ograničena u kretanju, ili se uopšte ne može kretati, dok je taj postotak kod muškaraca nešto povoljniji.

Pokretljivost	Muškarci	Žene	Svega
1. Mogu da se kreću po kući, i s teškoćama izvan kuće	16%	25%	21%
2. Mogu da se kreću po kući, ali ne mogu sami izvan kuće	3%	4%	4%
3. Ne mogu da se kreću po kući već moraju stalno da leže u krevetu ili sede u invalidskim kolicima	3%	4%	4%

Nema sumnje da je treća grupa od 4% ostarelih u najtežem položaju, jer njihova egzistencija pretpostavlja stalnu tuđu negu i pomoć, što je u seoskim uslovima često gotovo nemoguće obezbediti, s obzirom na oskudicu u radnoj snazi.

Interesantno je da je postotak potpuno nepokretnih u gradskim područjima dvostruko manji nego na selu: 2% za oba pola, 1% za muškarce i 2% za žene.

Međutim, značajna je i grupacija onih ostarelih lica koja se mogu kretati po kući, ali ne mogu izvan nje; a ipak je zadovoljavanje niza egzistencijalnih potreba vezano za obavljanje određenih poslova izvan kuće: donošenje ogreva, vode, neodložne kupovine namirnica i slično. I ova kategorija ostarelih mora biti pod odgovarajućim zaštitnim uslovima, jer je njihova egzistencija uslovljena uslugama drugih lica.

Uzroci vezanosti za postelju, odnosno invalidska kolica trajnije su prirode: 89% anketiranih nepokretnih ostarelih lica je preko 3 meseca bilo vezano za postelju odnosno invalidsku stolicu (92% muškaraca, 88% žena), a 11% manje od 3 meseca.

Razlozi vezanosti za krevet su najčešće paraliza (40%), reumatizam (13%), slab vid i slepilo (10%), bolesti srca (7%), bolesti pluća, astma i dr. (7%).

Ispitivanje je pokazalo da određen broj ostarelih na selu ima teškoće u pogledu kretanja po dvorištu: 13% može s teškoćama da izađe u dvorište (11% muškaraca, 15% žena), dok ih 4% uopšte ne može da izađe u dvorište. Veći je postotak onih koji imaju teškoće pri kretanju po stepeništu: 24% se s teškoćom može kretati po stepeništu, dok 7% njih to ne može činiti.

Veoma su značajni podaci koji se odnose na sposobnost ostarelih u pogledu održavanja lične higijene, oblačenja i obuvanja, te obavljanja pojedinih poslova u domaćinstvu.

S teškoćom se može umiti odnosno kupati 10% ostarelih (8% muškaraca, 13% žena), dok se 5% njih ne može umiti odnosno okupati (u odnosu na polove nemo znatnijih razlika), već to za njih mora učiniti drugo lice.

Približno isti postotak je onih ostarelih lica koja imaju teškoća prilikom oblačenja i obuvanja, odnosno koja to sama ne mogu da učine, pa im to drugi čine: 12% njih s teškoćom može da se obuče i obuče (9% muškaraca, 14% žena), dok 4% ispitanika ne može da to učini, već to moraju za njih učiniti druga lica.

Međutim, znatno je veći postotak ostarelih lica koja ne mogu sama da obavie sečenje noktiju na nogama — 10% (9% muškaraca, 11% žena), dok ih 12% to može da učini, ali s teškoćom.

Veoma je nepovoljna struktura ostarelih sa stanovišta njihove sposobnosti za obavljanje pojedinih kućnih poslova: 19% ostarelih nije sposobno

da obavlja lakše kućne poslove (16% može, ali s teškoćom), 44% nije u stanju da obavlja bilo kakve teže kućne poslove (20% može, ali s teškoćom), a 28% njih ne može da priprema obroke (15% može, ali s teškoćom), 34% ne može da idu u kupovine (14% može, ali s teškoćom).

Ovi podaci pokazuju da su osnovne egzistencijalne sposobnosti kod više od trećine ostarelih lica koji žive na selu na neki način umanjene i ograničene, radi čega imaju potrebe za uslugama drugih lica.

Moglo bi se reći da su porazni i rezultati do kojih se došlo u pogledu pitanja — ko takvim licima pruža ove neophodne usluge, ko to čini.

U slučaju ostarelih 17% (32% muškaraca, 11% žena) nitko im ne pomaže da bi mogli da izađu u dvorište, sami to ne mogu da učine bez tuđe pomoći.

Nešto je veći postotak onih kojima nema ko da pomogne prilikom kretanja po stepenicama — 19% (27% muškaraca, 13% žena).

Znatno je veći postotak ostarelih lica kojima nema ko da pomogne prilikom kretanja u stanu, s obzirom da oni sami to ne mogu da čine bez pomoći drugoga; on iznosi 32% (30% muškaraca, 33% žena).

Nešto je povoljnija situacija kada se radi o uslugama u održavanju lične higijene, oblačenju i obuvanju, mada ne treba zanemariti težinu sudbine i toga relativno manjeg broja ostarelih lica: 10% ostarelih koji se ne mogu sami umiti bez pomoći drugih, ostaje bez takve pomoći, 15% ispitanika nema nekoga da im pomogne prilikom oblačenja i obuvanja, a u slučaju 7% ispitanih nema ko odseći nokte na nogama, mada oni to sami nisu u stanju da učine.

Moglo bi se zaključiti da je oko 3% ostarelih na selu sasvim prepušteno sebi. Naime 3% anketiranih ostarelih lica sa sela je izjavilo da nemaju ničiju pomoć u obavljanju lakših domaćih poslova, mada oni sami nisu u stanju da to učine. Isto toliko anketiranih je izjavilo da nemaju tuđe pomoći u obavljanju teških poslova u domaćinstvu, koje oni sami nisu u stanju da obave. Isti procenat je i onih koji su izjavili da nemaju pomoći drugih u pripremanju ručka i u obavljanju kupovina, iako oni nisu u stanju da sami to obave. Slična je situacija i kada se radi o posetama drugih, o donošenju hrane i obavljanju većine poslova u domaćinstvu za vreme bolesti ostarelih lica: 3% ispitanih je izjavilo da ih za vreme njihove bolesti niko nije posetio odnosno obilazio, za 3% ispitanika nije niko donosio hranu za vreme njihove bolesti, a isto ih je toliko moralo da obavlja većinu poslova u domaćinstvu za vreme svoje bolesti, jer ih nije imao ko odmeniti.

Na pitanje — ko ih najčešće pazi i neguje za vreme bolesti, 12% anketiranih ostarelih lica iz sela je izjavilo: »Niko, radimo to sami« (7% muškaraca, 16% žena).

Sa stanovišta potrebe korišćenja usluga drugih, značajni su i odgovori dobiveni na pitanje — da li im obavljanje domaćih poslova predstavlja teškoće: 24% je izjavilo da im to predstavlja velike teškoće, 40% smatra da im je to donekle stvorilo teškoće, a 36% izjavljuje — nimalo.

Interesantno je da se između 2% i 3% anketiranih izjasnilo da bi želelo da promeni način stanovanja, i to odlaskom u dom za stare i penzionere, iako je samo 1% anketiranih izjavilo da je dobro uređeni dom za starije ljude najbolji način rešavanja stambenog pitanja ostarelih, i pored činjenice da se 5% anketiranih izjasnilo da su njihovi stambeni uslovi »vrlo rđavi«, 18% da su »rđavi« (34% zadovoljavajući, 37% dobri, 6% vrlo dobri)

Nema sumnje da su nepovoljni uslovi stanovanja vezani i za upotrebu nužnika. Na pitanje da li im upotreba nužnika stvara teškoće, 22% anketiranih je izjavilo da im pričinjava teškoće, a 12% je izjavilo da iako im to pričinjava teškoće, niko im ne pomaže prilikom njegovog korišćenja. Treba pri tome napomenuti da se u samo 7% slučajeva nužnik nalazi u stanu, a u svim ostalim slučajevima izvan stana, i to udaljen od zgrade 10 m — 23%, od 10—50 m — 58%, od 50—100 m — 6%, preko 100 m — 1%, a uopšte nema nužnika — 5%.

Veoma je nepovoljna struktura i kada se analizira odakle se ostarela domaćinstva snabdevaju vodom:

— sa vodovodne česme	14%,
— sa bunara	68%,
— sa izvora	18%.

Prva slika teškoća u vezi sa snabdevanjem vodom dobija se kada se posmatra lociranost izvora snabdevanja vodom:

— u stanu	4%,
— na istom spratu ali ne u stanu	1%,
— izvan zgrade do 10 metara	39%,
— izvan zgrade od 10—50 m	28%,
— izvan zgrade od 50—100 m	15%,
— izvan zgrade preko 100 m	13%.

Očigledno je da obezbeđivanje vodom u ovakvim uslovima zahteva jedan izuzetan fizički napor, koji često u tim godinama prevazilazi realne fizičke sposobnosti ostarelih lica. Još teža je situacija kod onih ostarelih koji žive sami i ne mogu se kretati izvan kuće ili su vezani za postelju. U takvim se slučajevima oskudeva u potrebnim količinama vode, što se najprije negativno odražava na nivo njihove lične i opšte higijene. Nema sumnje da je i u ovom pogledu znatnom broju ostarelih lica neophodna usluga i pomoć drugih.

Niz indikatora ukazuje da su ostarela lica na selu u znatnom postotku prepuštena sama sebi: 11% ispitivanih žive sami (među ostarelim ženama taj procenat je 14%), a 24% živi samo sa suprugom, po pravilu takođe starim licem. Približno isti procenti su dobiveni i kod postavljenog pitanja — s kime su ispitivana lica provela poslednji praznik: 12% je izjavilo da su bili sami (15% žena), a 26% je praznik provelo sa suprugom. Na postavljeno pitanje — da li se često osećaju usamljeni, dobiveni su sledeći odgovori:

— često	34%,
— ponekad	37%
— retko	12%,
— nikada	18%.

Nema sumnje da je i osećanje usamljenosti uslovljeno nizom faktora, ali određeno mesto ima i okolnost da ostarela lica ne uživaju one usluge koje su im neophodne u svakodnevnom životu.

I pored sve češćeg, zanemarujućeg odnosa porodice i dece prema ostarelim roditeljima, ostareli — razumljivo — najviše očekuju pomoć i brigu upravo od dece. Na pitanje što misle o tome ko u prvom redu treba da pomogne starijim ljudima u slučaju potrebe, dobiveni su sledeći odgovori:

— deca	75%,
— porodica	12%,
— okolina, komšiluk, selo	2%
— društvo	6%,
— opšta, socijalna zaštita	5%,

Ovi podaci upućuju na zaključak da je nedovoljno poznata i afirmisana službi socijalne zaštite, jer je relativno malen procenat onih koji na nju računaju. Doduše, anketno ispitivanje je pokazalo da se 9% ostarelih već obraćao toj službi. Ipak, u izvesnoj meri na sugestivno pitanje — da li bi u slučaju potrebe bili spremni da se obrate socijalnoj službi, 67% ispitivanih je izjavilo da bi bili spremni, 22% je izjavilo da se ne bi obraćali ovoj službi, a 1% ih je izjavilo da im nije ni poznato da ta služba postoji.

Veoma je indikativan podatak da samo 11% ostarelih ispitanika očekuje neku pomoć od okoline, komšiluka i sela, a da znatno veći postotak očekuje jednu organizovanu pomoć društva (11%), odnosno porodice (87%). Može se zaključiti da kada izostane porodična zaštita, ostarela lica znatno više preferiraju organizovanu društvenu zaštitu i pomoć nego tz. dobrosusedsku pomoć, koja bez sumnje sadrži i elemente karitative, što vredi njihovu ličnost i dostojanstvo.

Samo 11% ostarelih lica, obuhvaćenih ovim ispitivanjem, osigurano je po osnovi penzijskog osiguranja, i to:

— po osnovi ličnog osiguranja	8%,
— po osnovi porodičnog osiguranja supruga, odnosno deteta)	3%.

Znači da 89% ostarelih sa sela nisu penzijski osigurani, a da zdravstveno osiguranje nema 18%. Međutim 82% ostarelih na selu ima zdravstveno osiguranje, i to:

— po osnovi ličnog osiguranja	59%,
— po osnovi porodičnog osiguranja (suprug, deca)	23%.

Interesantno je da je 8% ispitanika izjavilo da nikada nije koristilo usluge lekara; 28% je izjavilo da ih je za vreme bolesti lekar posetio u stanu, dok 72% lekar nije posetio u stanu za vreme bolesti — bilo zato što su sami otišli u zdravstvenu stanicu (36%), ili zato što nije bila potrebna lekarska pomoć (13%); no značajno je da je 20% ispitanika izjavilo da im je bio potreban lekar u stanu, ali ga nisu mogli dobiti, jer:

— nije imao ko da pozove lekara	2%,
— nije bilo načina da se pozove lekar	4%,
— nije bilo novca za lekarsku uslugu	14%.

Približno slični postoci u dogovorima dobiveni su i kod pitanja — ako bi se ukazala potreba, da li bi bilo moguće pozvati lekara da dođe kod vas:

— ne bi imao ko da ga pozove	1%,
— nema načina da se pozove	3%,
— nema novca za to	12%.

Zabrinjavajući je relativno visok postotak (oko 20%) ostarelih lica koja ne koriste usluge lekarske intervencije zbog novca i zbog toga što nema lica

koje bi pozvalo lekara. S tim u vezi je svakako i faktor nedovoljno razvijenih kontakata sa decom, jer 42% ispitanika u toku poslednje godine nisu posetila njihova deca; ipak treba napomenuti da je znatno manji procenat dece koja stanuju na takvoj udaljenosti od roditelja da im ona predstavlja objektivnu teškoću za češće kontakte, tako da se u tim slučajevima ne radi o zapuštanju međusobnih odnosa i brige dece prema svojim ostarelim roditeljima:

Udaljenost dece od roditelja	Prvog deteta %	Drugog deteta %	Trećeg deteta %
— zajednički stanuju	66	27	25
— do 10 minuta	10	20	11
— 11 do 30 minuta	6	14	14
— 31 do 60 minuta	5	10	11
— do 3 sata	6	14	19
— preko 3 sata	5	13	16
— u inostranstvu	2	2	4

Ako se ne uzmu u obzir deca koja se nalaze u inostranstvu (do 4%) i ona koja se nalaze u zemlji na udaljenosti od preko 3 sata, u najnepovoljnijem slučaju (uzimajući u obzir udaljenost trećeg deteta i zanemarujući postojanje prvog i drugog deteta koji su po pravilu bliže roditeljima) postotak ne prelazi više od 20% roditelja čija deca nisu u mogućnosti da češće imaju kontakte sa svojim roditeljima, što znači da se u preko polovini slučajeva u kojima u poslednjih godinu dana nije bilo poseta roditeljima, radi pre svega o zanemarivanju brige od strane dece u odnosu na ostarele roditelje

S tim u vezi je razumljiv relativno visok postotak pozitivnih odgovora dobivenih na sledeći formulisani stav-pitanje: »Deca se brinu za svoje roditelje dotle dok imaju od toga neku korist«:

- slažu se 31%,
- ne slažu se 17%,
- kako kad, zavisi, ne zna 52%.

Većina ispitivanih ostarelih lica smatra da se njihova materijalna situacija u odnosu na prethodne godine pogoršava ili je nepromenjena, mada jedna trećina anketiranih ocenjuje da se ona poboljšala:

- ista materijalna situacija 29%,
- bolja materijalna situacija 32%,
- gora materijalna situacija 35%,
- ne zna 4%.

Nema sumnje da socijalni položaj ostarelih lica u selu karakteriše njihovu materijalnu zavisnost od drugih, jer ogromna većina ostarelih ne ostvaruje sopstvene prihode. To najbolje ilustruje postotak ispitanika koji su izjavili da nikakve prihode nisu ostvarili po sledećoj osnovi u toku proteklog meseca:

- od sopstvenog rada 94%,
- od lične penzije 91%,
- od porodične penzije 93%,
- pomoć od dece 85%,

- pomoć u novcu od rođaka, poznanika i sl. 98%,
- od socijalne pomoći 97%,
- od njive ili vrta 69%,
- od iznajmljivanja stana 99%,
- iz drugih pomoćnih izvora 98%.

Najčešći prihod je od poljoprivrednog gazdinstva, ali je visina tog prihoda (i to katastarskog; u većini slučajeva kada se radi o poljoprivrednim domaćinstvima u pitanju je fiktivan a ne realan prihod) veoma niska kod znatne većine ostarelih lica:

Godišnji katastarski prihod (za oporezivanje) za 1968. g.	%
Do 2.000 dinara	48
2.001 do 5.000 dinara	29
5.001 do 8.000 dinara	7
8.001 do 10.000 dinara	2
10.001 do 15.000 dinara	1
15.001 do 20.000 dinara	1
Preko 20.001 dinara	0
Ne zna	12

Nema sumnje da upravo ovakva nezavidna i nepovoljna materijalna situacija ostarelih na selu i znatno umanjena ekonomska potencija njihovog poljoprivrednog gazdinstva čini da trećina ispitanika smatra da im najveću teškoću predstavljaju upravo izdaci vezani za samo gazdinstvo (33%), a tek zatim dolaze troškovi lečenja (20%) i troškovi ishrane (17%), nadalje slede troškovi odeće i obuće (9%), ogreva (8%), artikli domaćinstva (3%), troškovi osvetljenja (1%) i drugi troškovi (9%).

Na postavljeno pitanje — u što bi najprije utrošili novac ako bi neočekivano dobili 1.000 dinara, ispitanici su dali sledeće odgovore:

- za sopstveno izdržavanje 25%,
- u odeću i obuću 15%,
- za porez 15%,
- kao pomoć djeci, unucima i rođacima 11%,
- u opremanje stana 11%,
- na lekare i lekove 8%,
- na popunu inventara (poljoprivrednog) 6%,
- stavili bismo na štednu knjižicu 5%,
- za druge ciljeve 4%.

Dobiveni odgovori nesumnjivo odražavaju nepovoljan socijalni položaj ostarelih lica u kome nisu obezbeđene osnovne egzistencijalne potrebe, ali odražavaju i nezainteresovanost ostarelih za dalji napredak njihovog poljoprivrednog gazdinstva.

U izvesnom smislu ovo potvrđuju odgovori dobiveni na pitanje — koje nedostatke u svakodnevnom životu osećaju, šta im nedostaje:

- ništa nedostaje 7%,
- nedostaje zdravlje 52%,
- nedostaje novac 31%,
- nedostaje lekarska nega 1%,

— nedostaje odeća i obuća	2%,
— nedostaje rad i odgovarajuća radna atmosfera	1%,
— nedostaje porodica	3%,
— nedostaju dobri odnosi sa decom i drugima	1%,
— nedostaje ostalo	2%.

Rezimirajući izložene rezultate istraživanja koje je sproveo Institut za socijalnu politiku u Beogradu u periodu 1966—1970. g., mogu se izvesti sledeće osnovne konstatacije:

— značajan je broj ostarelih u selu koji zbog svoje psiho-fizičke kondicije nisu više u stanju da normalno žive bez usluga i pomoći drugih;

— budući da znatan broj ovih lica živi u tzv. staračkim poljoprivrednim domaćinstvima, u kojima nema osoba takve fizičke i psihičke kondicije koje su sposobne i mogu da pružaju potrebne usluge iznemoglim i bolesnim ostarelim licima, ostareli su upućeni na pomoć i usluge izvan okvira porodice odnosno njihovog domaćinstva;

— sa stanovišta poštovanja ličnosti i ljudskog dostojanstva, a imajući u vidu da su ostarela lica u toku svog dugogodišnjeg aktivnog života doprinosili društvenoj zajednici i time stekli pravo na socijalno obezbeđenje od strane društvene zajednice (po osnovi minulog rada), ostarelim licima na selu nužno je, kad god je to neophodno, obezbediti odgovarajuće usluge kroz određene društveno-organizovane institucije i delatnosti;

— s obzirom da su u pitanju usluge iz domena socijalnog rada (pomoć prilikom kretanja, održavanja lične i opšte higijene, oblačenja i obuvanja, obavljanja pojedinih poslova u domaćinstvu i poljoprivrednom gazdinstvu; pomoć prigodom kupovine, poseta, obavljanja fizioloških potreba, snabdevanja vodom i ogrevom, negovanja međuljudskih i društvenih kontakata, održavanja i razvijanja rodbinskih odnosa, obezbeđenja lekarske intervencije i zdravstvenih usluga, obezbeđenja materijalnih sredstava za život i dr.), neophodno je na seoskim područjima obezbediti sistematsko delovanje službi za socijalni rad i rad socijalnih radnika, podrazumevajući u tome i pružanje odgovarajućih servisnih usluga kojima se zadovoljavaju egzistencijalne socijalne i druge potrebe ostarelih lica u selu.

Summary

OLD AGE AND SOCIAL WORK IN RURAL AREAS

The results of investigations carried out by the Belgrade Institute for Social Policy in 1966—1970 show that old people in rural districts are in dire need for social services and assistance in the home.

The investigations have shown that the basic living abilities of more than a third of old people in villages are diminished to various degrees making these people dependent on the services of other persons: 40% are practically immobile being confined to their beds or invalid chairs; 40% are comparatively mobile but unable to leave the house; 50% cannot wash themselves or take a bath; 10% can do so only with difficulty and with the help of another person; 10% cannot cut their own toe nails; 12% can do so only with difficulty; 40% are unable to put on their clothes and shoes; 12% can do so only with difficulty; 19% are unable to do light housework; 44% are unable to do any heavy housework; 28% cannot prepare their own food; 34% cannot go shopping; etc.

Summing up the results of the investigations, the author points out as follows:
— there is a considerable number of old people in rural districts who because of their mental and physical condition are no longer able to lead a normal life without the services and assistance of other persons;

— in view of the fact that a considerable number of these persons live in what are called old agricultural households, which do not include members able to offer disabled and sick old persons the necessary assistance, all old people have to rely on assistance and services outside their own households. Therefore it is indispensable to provide for systematic social work in rural districts.

Резюме

СТАРОСТЬ И ВИДЫ СОЦИАЛЬНОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ В СЕЛЕ

Результаты исследования проведенного за период 1966—1970 гг. Институтом по вопросам социальной политики в Белграде раскрывают резко выраженную потребность старшего поколения в сельских районах в обслуживании социальном и разных видах помощи на дому.

Данные показывают, что у свыше одной трети старшего сельскохозяйственного населения жизненность в некотором отношении уменьшается и ограничивается вследствие чего нуждаются в помощи других лиц: 4% этого населения неподвижны т. е. на постельном режиме или же передвигается с помощью инвалидного стула; 4% подвижные лица но не выходят на улицу; 5% не способны совершать свой туалет (мыться и купаться) а 10% совершает свой туалет с большим затруднением или с посторонней помощью; 10% не могут делать себе педикюр а 12% это делает с большим трудом; 4% не в состоянии одеваться и обуваться а 12% это делает с большим трудом; 19% не в состоянии заниматься легкими работами по домхозяйству; 44% не в состоянии занимается никакими работами по домхозяйству; 28% не могут готовить; 34% не могут идти за покупками и т. п.

На основании указанных данных автор делает следующий вывод:

— значительная часть старшего сельскохозяйственного населения вследствие психо-физического состояния в невозможности жить нормально без услуг и помощи посторонних лиц;

— большая часть этих лиц живет в так называемых старческих сельскохозяйственных кооперативах в которых отсутствуют лица которые могут оказать помощь больным и старым лицам и они принуждены искать помощь вне своего домхозяйства.

Учитывая такое состояние необходимо обеспечить в сельских районах систематическое обслуживание службы по вопросам социальной работы.